

Заболотська О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонського державного університету

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА ФУНКЦІЯ ІМПЕРАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено категорії інтертекстуальності та особливостям її реалізації в американському поетичному дискурсі. У статті розглядається роль імперативних конструкцій як інтертекстуальних маркерів у створенні діалогу між поетичним текстом та текстом-джерелом та породженні нових прагматичних смислів.

Ключові слова: імперативна конструкція, інтертекстуальні маркери, інтертекст, поетичний дискурс, алюзія, цитатія.

Постановка проблеми. Центральною категорією, з якою зіштовхується читач модерністського та постмодерністського поетичного тексту, є інтертекстуальність, що породжує особливий вид діалогічності між інформаційними складниками тексту, які локалізовані в різних просторово-часових площинах.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні дослідники зазначають, що художня комунікація не закінчується ланцюжком автор – текст – читач. Первинна комунікація породжує метакомунікацію, в якій актантами виступає текст [1, с. 167].

Інтертекстуальність слід розуміти як результат інтерпретації художнього тексту відповідно до так званого текстового універсалу – взаємодії різних текстів у межах конкретного твору [2, с. 150]. Співіснування в одному тексті двох і більше текстів відбувається на основі вживання автором цитатій, алюзій, ремінісценцій, що дозволяють читачеві реконструювати чужі коди та смисли. Будь-яка цитата й алюзія, на думку Ю. Кристевой, відіграє подвійну роль: з одного боку, вступаючи у зв'язки функціональної залежності з усіма іншими частинами й елементами твору, підпорядковуючись авторському завданню, вони стають органічною частиною цього твору, а з іншого – апелюючи до того твору або дискурсу, з якого цитата або алюзія були запозичені, вони ведуть до діахронічної ретроспективи, актуалізують чужі, часом дуже давні, забуті або напівзабуті культурні смисли. Таким чином, автор стає рівноправним учасником культурологічного діалогу [3, с. 25].

Текст – це пам'ять, в атмосферу якої незалежно від своєї волі занурений кожен письменник, що перебуває в оточенні чужих дискурсів, які він свідомо (цитата) або не свідомо (цитатія) втілює в тексті твору, і тому за своєю природою будь-який текст одночасно є як твором, так й інтертекстом [4, с. 419]. У свою чергу, за умов культурної та інтелектуальної освіченості читача, інтертекстуальні маркери, що містять інформацію про ситуацію, персонаж-

ний образ або вислів тексту-джерела, можуть бути розвинені в паралельний зміст у тексті-адресаті.

Інтертекстуальність можна вивчати й описувати з двох позицій: читачької та авторської. З погляду читача, здатність виявлення в тексті інтертекстуальних посилань пов'язана з настановою на більш заглиблене прочитання тексту й уникнення його неповного розуміння через брак ідентифікації його зв'язків з іншими текстами. З погляду автора, інтертекстуальність – це здатність породжувати власний текст і вираження своєї творчої індивідуальності через створення складної системи відношень із текстами інших авторів.

Про поетичний твір у рамках проблеми «текст у тексті» говорить Ю. Лотман. Такий текст він уважає «семіотично насиченим». Він пропонує розглядати не текст загалом, у широкому сенсі («ein Text»), а певний текст («die Text»). Такий текст буде виконувати дві функції: це адекватна передача значень і породження нових смислів. В іншому випадку він припиняє існування як пасивний учасник процесу передачі інформації, але для активної роботи йому потрібен інший текст. Уведення зовнішнього тексту у світ такого тексту відіграє важливу роль, у процесі він трансформується та створює нове повідомлення, за Ю. Лотманом – роман у романі [5, с. 18].

Таким чином, інтертекстуальність уможливує творення нового тексту та взаємодію різних дискурсів, репрезентуючи текстотвірну й дискурсивну функції. Реалізація цих функцій відбувається на основі текстової категорії ретроспекції та категорій дискурсу, а саме: інформативності та інтенціональності. Конструюючи нову текстову реальність, автор ретроспективно повертається до минулих сюжетів інших авторів та організовує скріплення теперішнього з минулим, що сприяє створенню багатоплановості основних змістових універсалій тексту – Людина, Час, Простір [1, с. 86].

Мета статті. Визначити роль імперативних конструкцій як маркерів інтертекстуальності в створенні діалогу між американським поетичним текстом та текстом-джерелом та породженні нових прагматичних смислів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основними маркерами лінгвокогнітивної операції інтертекстуалізації у дослідженнях поетичних текстів слугують імперативні конструкції, в яких містяться алюзивні образи, власні назви, мотиви міфологічних і біблійних сюжетів.

До прикладу, у вірші Е. Міллей «*Prayer to Persephone*» [6], присвяченого молодій подрузі авторки, яка померла зовсім юною, наративне мапування уможливує інтертекстуальне прочитання міфологічного сюжету про Пер-

сефону – доньку Зевса та Деметри, яку юною дівчиною украв Аїд до підземного царства як свою дружину. Міф про Персефону є архетипним сюжетом, що актуалізує архетип МАТІР [7, с. 16]. Мовними засобом вираження архетипу МАТІР є імперативна конструкція *take her head upon your knee* «поклади її голову собі на коліна» та звертання *my dear* «моя люба». Словесно-поетичний образ “*a little lonely child lost in hell*” також утілює архетипний сюжет про Персефону. Повторення приголосного *-l-*, що іконічно нагадує одиницю, створює відчуття самотності ліричної героїні на графічному рівні.

Дейктична одиниця просторової модальності *here* встановлює відповідність між долею Персефони та молодій подрузі ліричної героїні, яка відтепер знаходиться в одному і тому самому місці – підземному царстві. Концептуальна імплікація архетипу СМЕРТЬ реалізується в тексті через алюзивну власну назву «Персефона», до якої звертається лірична героїня [7, с. 19].

Узагальнення смислу поетичного тексту дозволяє реконструювати концептуальну метафору СМЕРТЬ Є САМОТНІСТЬ. Номінативна одиниця *dreadful* – *жахливий* – вербалізує концепт ЖАХ, у термінах якого осмислюється й концепт САМОТНІСТЬ: САМОСТНІСТЬ Є ЖАХ. У такий спосіб імплікується інша концептуальна схема СМЕРТЬ Є ЖАХ.

Імперативна конструкція “*be to her, Persephone, all the things I might not be*” вживається в інтродуктивній частині поетичного тексту й уможливує інакомовне трактування образу Персефони як берегині душ у підземному царстві. Імперативна конструкція “*take her head upon your knee*” створює лексико-семантичну рамку віршованого висловлення, виконуючи композиційну функцію, та містить концептуальні ознаки архетипу МАТІР, тим самим виконуючи інтертекстуальну функцію.

Інтертекстуальне посилання зі вживанням імперативних конструкцій використовує також К. Сендберг у віршованому тексті “*Basket*”: “*SPEAK, sir, and be wise. Speak choosing your words, sir, like an old woman over a bushel of apples*” [8].

Наведений поетичний текст, що складається з двох рядків, містить настанову, спрямовану на кожного потенційного читача, адже у вірші йдеться про принцип, якого повинна дотримуватися в житті кожна розумна людина. Адресат повідомлення експлікується за допомогою лексеми *sir* та уособлює не лише ввічливе звертання до особи чоловічої статі, а до людей загалом. Імперативні конструкції “*speak, sir, and be wise*”, “*speak choosing your words*” є паралельними та створюють основний зміст вірша. Капіталізація імперативу в ініціалній позиції привертає увагу читача та є прийомом висунення на графічному рівні.

Заклик, виражений імперативною конструкцією “*be wise*”, лунає у вигляді поради та формально складається з дієслова-зв’язки *be* (бути) та прикметника *wise* (мудрий).

Мовленнєвий акт поради, виражений імперативними конструкціями, підсилюється порівнянням “*choosing your words like an old woman over a bushel of apples*”, в основі якого ситуація вибору яблук порівнюється до підбору слів для висловлення своєї думки.

Яблуня є архетипним символом актуалізації культурного архетипу СВІТОВЕ ДЕРЕВО [7, с. 18]. Символічне значення плодів цього дерева – яблук – досить розгалуже-

не: символ життя, кохання, вічної молодості, безсмертя, гріхопадіння, пізнання тощо. Реконструкція словесно-поетичного образу *bushel of apples* відбувається за наявності фонових знань біблійського сюжету про Адама та Єву, які скуштували заборонене яблуко з Дерева пізнання, що спричинило гріхопадіння, вигнання з раю та тяжкий шлях людства, надає образу-символу *apples* інтертекстуального прочитання. Проте цей образ-символ має різні інтерпретації, адже можливо вилучити й інший текст-джерело – міфологічний сюжет про яблуко розбрату: богиня розбрату Еріда, не отримавши запрошення на весілля Пелея і Фетиди, кинула яблуко з написом «найчарівніший» між Герою, Афіною, Афродитою. Смертний Паріс обирає богиню кохання Афродиту і віддає яблуко їй, тим самим викликає гнів Гери й Афіни, з чого і розпочинається фактично Троянська війна.

У такий спосіб яблуко в поетичному тексті “*Basket*” К. Сендберга постає як символ розбрату, помилок і дій із трагічними наслідками. Інтертекстуальні посилання уможливають більш глибоке осмислення поетичного тексту та декодування значень імперативних конструкцій у ньому. К. Сендберг закликає бути мудрішим і думати, обираючи те, що говорити, оскільки навіть слова можуть привести до неочікуваного згубливого кінця.

Однією з форм інтертекстуального посилання, окрім традиційних алюзій і цитат, є переказ сюжету тексту-джерела. Саме таким чином відбувається діалог культур у вірші С. Плат “*Black Pine Tree in an Orange Light*” [9].

Поетичний текст складається з 6 композиційних частин, кожна з яких містить імперативну конструкцію. Назва вірша об’єктивує його основну тему про те, що все в житті має два боки, і навіть сосна чорного кольору може виступати в жовтогарячому світлі. Сосна є символом безсмертя, а жовтогарячий колір – символом радості, енергії, тепла, це колір сонця.

Імперативна конструкція “*tell me what you see in it*” встановлює безпосередній контакт із читачем, а словесно-поетичний образ “*a Rorschach-blot*” активізує фонові знання про психодіагностичний тест для дослідження особистості та порушень її психічного стану через інтерпретацію десяти симетричних щодо вертикальної вісі плям. Отже, смислове навантаження імперативної конструкції імітує репліку психолога.

Концептуальний аналіз другої строфи з імперативною конструкцією “*plant an orange pumpkin patch / which at twelve will quaintly hatch / nine black mice with ebon coach*” дозволяє декодувати інтертекстуальне посилання на казку про Попелюшку. Сигналами архетипу ПОПЕЛЮШКИ є номінативні одиниці *pumpkin, at twelve, black mice, ebon coach*. Інтертекст виявляється не через цитату, а у формі переказу в непрямій мові основного казкового сюжету. Числівники 12 та 9 є архетипними символами психологічного архетипу САМІСТЬ (*self*), що актуалізує імплікат *пошук ідеалу, досконалості* [7, с. 16]. Активізація архетипу ПОПЕЛЮШКИ у вірші відбувається за умови відсутності в зовнішньому оточенні мужньої чоловічої особистості, що призводить до пошуку героя-принца, цей пошук закінчується розчаруванням, крахом ілюзій і сподівань. Звідси й основна тема – пошук досконалості. До того ж *pine tree* (сосна) є засобом об’єктивації архетипу ВІЧНИЙ МАН-

ДРІВНИК [7, с. 18]. Пошук ідеалу ускладнюється тим, що добро та зло тісно переплітаються один з одним у світі. Так співіснують Бог і Диявол

– “*make a devil’s cataract of black obscure god’s eye with corkscrew fleck*”, сонце і тінь – “*put orange mistress half in sun, half in shade*”. Світ репрезентується як двозначний, баланс добра та зла, мовними засобами вираження якого стають численні синоніми на позначення чорного (*black, Rorschach-blot, ebon, obscure, shade, tattoos*) та жовтогарячого (*orange, pumpkin, corkscrew fleck, sun, tangerine, orange cock*) кольорів.

Імперативна конструкція “*read black magic or holy book*” містить у своїй структурі метонімію *holy book* та *black magic*, що асоціюються з Богом та Сатаною. У такий спосіб вона інтенсифікує зіткнення морально-етичних концептів ДОБРО та ЗЛО.

Словесно-поетичний образ півня, що співає на сході сонця, “*till dark is conquered by orange cock*”, також двозначний. Він набуває в тексті подвійного значення завдяки вилученню його передкатегоріальної основи. У стародавній Греції червоний півень пов’язаний із сонцем і присвячувався Фебу – богу Сонця, а чорний півень, що приносився в жертву богу Аїду, асоціювався з підземним світом. Амбівалентність значення цього образу активує архетипи ЖИТТЯ та СМЕРТЬ. У поданому поетичному тексті півень символізує пробудження, схід сонця, просвітлення та позбавлення від інших демонів і диявольських сил [10, с. 204]. Лексична одиниця *conquer* окреслює стан боротьби, що вічно існує між добром і злом, а саме перемогу добра. Остання імперативна конструкція “*say how crafty the painter was*” імплікує світ як творіння митця, а Бога – як його творця. У такий спосіб авторка проводить аналогію між створенням світу Богом із хаосу та написанням картини митцем із неясних плям чорного та жовтогарячого кольорів.

Висновки та перспективи дослідження. Інтерпретація поетичних творів та імперативних конструкцій із використанням алюзій, цитатій, алегорій, парафрази біблійних притч або мотивів літературних творів потребує наявності в читача фонових знань. У такий спосіб імперативні конструкції створюють зв’язок між дискурсами та дозволяють реконструювати чужі коди та смисли, ретроспективно повертаючи читача до минулих подій та образів. Перспективи дослідження полягають у встановленні інтертекстуальної функції імперативних конструкцій в англійському поетичному дискурсі.

Література:

1. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: [учебник для студентов филологических специальностей] / В.А. Кухаренко. – 3-е изд., испр. – Одесса: Латстар, 2002. – 292 с.
2. Филатова О.М. Интертекстуальность как глобальная текстовая категория // Вестник Удмуртского университета филологической науки. – 2006. – № 5. – С. 149–154.
3. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман / Ю. Кристева // Диалог. Карнавал. Хронотоп. – 1993. – № 3. – С. 23–28.
4. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / под ред. Г.К. Косикова. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 626 с.
5. Лотман Ю.М. Двойственная природа текста (связный текст как семиотическое и коммуникативное образование) // Ю.М. Лотман // Текст и культура: общие и частные проблемы: сб. ст. – ИЯ АН СССР. – М.: Наука, 1985. – С. 3–20.
6. Millay E. Prayer to Persephone [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poemhunter.com/poem/prayer-to-persephone>.
7. Белехова Л.І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): [монографія] / Л.І. Белехова. – Херсон: Айлант, 2002 – 368 с.
8. Sandburg C. Basket [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poemhunter.com/poem/basket>.
9. Plath S. Black Pine Tree in an Orange Light [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.occupypoetry.net/black_pine_tree_in_an_orange_light
10. Бидерман Г. Энциклопедия символов / [Г. Бидерман]; под ред. И.С. Свеннищкой. – М.: Изд-во «Республика», 1996. – 335 с.

Заболотская А. В. Интертекстуальная функция императивных конструкций в американском поэтическом дискурсе

Аннотация. Статья посвящена категории интертекстуальности и особенностям ее реализации в американском поэтическом дискурсе. В статье рассматривается роль императивных конструкций как интертекстуальных маркеров в создании диалога между поэтическим текстом и текстом-источником и порождении новых прагматических смыслов.

Ключевые слова: императивная конструкция, интертекстуальные маркеры, интертекст, поэтический дискурс, аллюзия, цитация.

Zabolotska O. Intertextual function of imperative constructions in American poetic discourse

Summary. The article is devoted to the category of intertextuality and peculiarities of its realization in American poetic discourse. The publication focuses on the role of imperative constructions as intertextual markers in generating dialogue between the poetic text and the source text and activating of new pragmatic sense.

Key words: imperative construction, intertextual markers, intertextuality, poetic discourse, allusion, citation.